

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

**HOTUBA YA WAZIRI WA FEDHA NA UCHUMI,
MHESHIMIWA MUSTAFA HAIDI MKULO (MB.),
AKIWASILISHA BUNGENI TAARIFA YA HALI YA
UCHUMI WA TAIFA KWA MWAKA 2007
NA MWELEKEO WA MUDA WA KATI (2008/09 -
2010/11)**

DODOMA

12 Juni, 2008

UTANGULIZI

1. **Mheshimiwa Spika**, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu sasa liweze kupokea na kujadili Taarifa ya Hali ya Uchumi wa Taifa kwa mwaka 2007 na Mwelekeo katika Muda wa Kati - 2008/09 – 2010/11. Pamoja na Hotuba hii, nawasilisha Kitabu cha Hali ya Uchumi wa Taifa katika mwaka 2007 na Kitabu cha Mpango wa Maendeleo wa mwaka 2008/09.

2. **Mheshimiwa Spika**, awali ya yote napenda kumshukuru Mheshimiwa Jakaya Mrisho Kikwete, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa heshima kubwa aliyonipa kwa kunitaua kuwa Waziri wa Wizara mpya ya Fedha na Uchumi. Napenda kumhakikishia Mheshimiwa Rais, na Watanzania wote kwa ujumla, kwamba nitayatimiza majukumu yangu ya Uwaziri kwa uwezo wangu wote. Aidha, ninawashukuru sana wapiga kura wa Jimbo la Kilosa kwa kunichagua kwa kura nyingi, na hivyo kunipatia fursa ya kuwatumikia wao na Taifa langu. Ni matumaini yangu kuwa tutaendelea kushirikiana katika shughuli zote za kimaendeleo na kijamii.

3. **Mheshimiwa Spika**, napenda pia kutoa shukrani zangu za dhati kwa Kamati ya Bunge ya

Fedha na Uchumi ikiongozwa na Mwenyekiti wake Mhe. Dkt. Abdallah Omari Kigoda, Mbunge wa Handeni, kwa maoni na ushauri mzuri wakati wa kujadili muhtasari wa taarifa hii. Kamati hii imetoa mchango mkubwa katika kuboresha taarifa ya Hali ya Uchumi na mapendekezo ya sera za uchumi jumla na mwelekeo wa bajeti ya Serikali ya 2008/09.

4. **Mheshimiwa Spika**, natoa shukrani zangu kwa Naibu Mawaziri wa Fedha na Uchumi, Mheshimiwa Omar Yussuf Mzee na Mheshimiwa Jeremiah S. Sumari; Katibu Mkuu, Ndugu Gray S. Mgonja; Katibu Mkuu Ofisi ya Rais - Tume ya Mipango, Balozi Charles K. Mutalemwa; Naibu Makatibu Wakuu: Ndugu Ramadhani M. Khijjah, Ndugu John M. Haule na Ndugu Laston T. Msongole; Makamishna, Wakurugenzi; Viongozi wa Asasi zilizo chini ya Wizara na wafanyakazi wote wa Wizara ya Fedha na Uchumi na Ofisi ya Rais, Tume ya Mipango, ambao wamefanya kazi kubwa ya kuandaa taarifa hii. Aidha, napenda kuwashukuru viongozi na wafanyakazi wenzetu wa Wizara, Mikoa, Idara mbalimbali za Serikali, Mashirika na Taasisi za Umma kwa ushirikiano wao wakati wa kuandaa taarifa hii.

5. **Mheshimiwa Spika**, nachukua nafasi hii, kwa heshima kumpongeza, Mheshimiwa Mizengo Kayanza Peter Pinda kwa kuteuliwa kuwa Waziri

Mkuu na kuthibitishwa kwa kishindo na Bunge lako tukufu; Napenda pia kuwapongeza Waheshimiwa Mawaziri na Naibu Mawaziri walioteuliwa na Mheshimiwa Rais mwaka huu wa fedha. Napenda vilevile kuwapongeza Waheshimiwa Wabunge walioteuliwa kuwa Wabunge wa Viti Maalum, Mhe. Mchungaji Dkt. Getrude P. Rwakatare na Mhe. Dkt. Christine Gabriel Ishengoma na Mbunge aliyeteuliwa na Mhe. Rais, Mhe. Al-Shaymaa John Kwegyir. Nampongeza kwa dhati Mhe. Benedict Ngalama Ole-Nangoro kwa kushinda katika uchaguzi mdogo, Jimbo la Kiteto.

6. **Mheshimiwa Spika**, napenda kuchukua fursa hii kumpongeza Mheshimiwa Jakaya Mrisho Kikwete, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa kuchaguliwa kwake kuwa Mwenyekiti wa Umoja wa Afrika. Kuchaguliwa kwa Mheshimiwa Rais kunazidi kuiweka nchi yetu, juu zaidi katika medani za Kimataifa. Mtakubaliana nami Waheshimiwa Wabunge kwamba, hii ni heshima kubwa kwa nchi yetu. Aidha, nakupongeza sana wewe Mheshimiwa Spika, kwa kuteuliwa kwako kuwa Makamu wa Rais wa Chama cha Wabunge wa Nchi za Jumuiya ya Madola (CPA). Uteuzi huu unazidi kuipa heshima nchi yetu juu ya uwezo wa Watanzania katika uongozi Kimataifa.

Tunakutakia kila la heri katika kutekeleza jukumu hilo kubwa.

7. **Mheshimiwa Spika**, nchi yetu imepata heshima ya kuwa mwenyeji wa mkutano wa nane wa Leon Sullivan uliofanyika mkoani Arusha tarehe 2 - 6 mwezi huu wa Juni, 2008. Mkutano huu wenye lengo la kuwakutanisha Waafrika na Wamarekani wenye asili ya Afrika kujadili fursa za maendeleo ulihudhuriwa na watu zaidi ya elfu nne na ulikuwa wa mafanikio makubwa. Ni mategemeo ya Serikali ya Tanzania kuwa wafanyabiashara, wawekezaji na watalii wengi zaidi wa Marekani waliohudhuria hata wale wasiohudhuria mkutano huu wa Sullivan watarudi kuwekeza, kufanya biashara na kutalii.

8. **Mheshimiwa Spika**, kwa masikitiko makubwa napenda kutoa salamu za rambirambi kwa ndugu, jamaa na familia za Waheshimiwa Wabunge wenzetu waliotangulia mbele ya haki katika kipindi hiki cha mwaka mmoja. Hayati Salome Mbatia ambaye alikuwa Naibu Waziri katika Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Watoto, na Hayati Benedict Losurutia aliyekuwa Mbunge wa Kiteto. Tunamwomba Mwenyezi Mungu aziweke roho za marehemu hao mahali pema peponi. Amina.

SHABAHA NA MALENGO YA UCHUMI JUMLA KATIKA MWAKA 2007/08 -2009/10

9. **Mheshimiwa Spika**, kabla ya kutoa taarifa ya hali ya uchumi kwa mwaka 2007 na mwelekeo wa muda wa kati, naomba kuelezea misingi na shabaha kuu za kisera katika kipindi cha 2007/08 -2009/10. Tangu mwaka 1999, Sera na Mipango ya maendeleo ya Nchi yetu imelenga katika kufikia malengo ya Dira ya Maendeleo ya Taifa hadi mwaka 2025. Dhana ya Dira ya Maendeleo ya Taifa 2025 inatokana na mtazamo wa jamii unaotaka kumkomboa Mtanzania kiuchumi na kijamii. Aidha, Dira ya Maendeleo ni kielelezo cha mtazamo wa Taifa katika kufanikisha matakwa au matumaini ya kuwa na maisha bora kwa kila mwananchi katika muda uliokusudiwa. Dhana hii ya Dira ya Maendeleo ya Tanzania 2025 ndiyo msingi mkuu wa Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi, na MKUKUTA.

10. **Mheshimiwa Spika**, kwa mantiki hii Dira ya Maendeleo ndiyo inayoongoza mwelekeo wa Sera za Uchumi na Maendeleo ya Wananchi hadi 2025. Dhamira kuu ya Dira ya Taifa ya Maendeleo ni Tanzania kuweza kujinasua kutoka katika nchi yenye viwango vya chini vya maendeleo hadi kufikia viwango vya maendeleo vya kati. Ili kufikia malengo ya Dira 2025,

Serikali imebuni na kutekeleza Mikakati, Mipango, na Programu mbalimbali, ambazo ni pamoja na hizi zifuatazo:

- (i) Mipango ya Muda wa Kati (Medium Term Plans);
- (ii) Mikakati wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umaskini Tanzania (MKUKUTA);
- (iii) Mpango Maalum wa Kuharakisha Maendeleo ya Tanzania 2020 – (Mini Tiger Plan 2020);
- (iv) Malengo ya Maendeleo ya Milenia – MDGs;
- (v) Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara Tanzania – MKUMBITA;
- (vi) Programu za Mfuko wa Maendeleo ya Jamii (TASAF);
- (vii) Mpango wa Kurasimisha Rasilimali na Biashara za Wanyonge Tanzania – MKURABITA;
- (viii) Programu ya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi; na
- (ix) Mikakati na Programu za Kisekta.

Aidha, mikakati na mipango hii, imejumuishwa katika Ilani ya uchaguzi ya CCM ya mwaka 2005.

MABADILIKO KATIKA MFUMO WA TAKWIMU ZA PATO LA TAIFA

11. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2007, mfumo wa takwimu za Pato la Taifa Tanzania Bara ulifanyiwa marekebisho yaliyolenga kuimarisha ubora wa takwimu hizo ili ziweze kutoa picha halisi ya shughuli za kiuchumi nchini na kulinganishwa kimataifa kama ilivyoainishwa katika mfumo wa takwimu za Pato la Taifa wa Umoja wa Mataifa. Mwaka wa ulinganisho wa takwimu za Taifa sasa ni 2001 badala ya 1992 uliokuwa unatumika awali.

12. **Mheshimiwa Spika**, historia ya kutayarisha takwimu za Pato la Taifa Tanzania Bara ilianza mwaka 1954. Tangu wakati huo, maboresho yamekuwa yakifanyika mara kwa mara pale ilipolazimu kufanya hivyo kulingana na taswira halisi ya uchumi wetu. Aidha, vigezo muhimu vilivyotumika kutayarisha takwimu za Pato la Taifa kwa miaka ya nyuma vilizingatia zaidi dhana na mifumo ya takwimu za Pato la Taifa vya Umoja wa Mataifa ya miaka ya 1953,

1968 na 1993. Marekebisho ya kwanza ya takwimu za Pato la Taifa yalifanyika kwa kutumia bei za mwaka 1966, makisio ambayo yalitumia mfumo wa takwimu za Pato la Taifa wa Umoja wa Mataifa wa mwaka 1953. Marekebisho ya pili yalifanyika kwa kutumia bei za mwaka 1976, kulingana na mfumo wa takwimu za Pato la Taifa wa Umoja wa Mataifa wa mwaka 1968. Marekebisho ya tatu yalifanyika kwa kutumia bei za mwaka 1992, makisio ambayo yalitumia mfumo wa takwimu za Pato la Taifa wa Umoja wa Mataifa wa mwaka 1968 na sehemu ndogo ya mfumo wa mwaka 1993.

13. **Mheshimiwa Spika**, marekebisho ya sasa ya takwimu za Pato la Taifa yametumia bei za mwaka 2001.

14. **Mheshimiwa Spika**, sababu za kuchagua 2001 kuwa mwaka wa kizio ni kwa kuwa mwaka huo ulikuwa na takwimu za kutosha toka vyanzo mbalimbali, ambazo hazikuwahi kujumuishwa katika mfumo uliopita wa takwimu za Pato la Taifa. Marekebisho ya takwimu za Pato la Taifa yalikuwa pamoja na kukadiria makisio ya mwaka wa kizio na miaka iliyopita, mwaka wa kizio, na miaka inayofuata. Marekebisho ya mwaka wa kizio na makisio ya takwimu za Pato la Taifa yalitokana hasa na sababu zifuatazo:-

- (i) Takwimu zilizokuwepo kwa bei za mwaka 1992 zilikuwa zimepitwa na wakati na hazikuwa zikionyesha mabadiliko halisi ya muundo wa uchumi uliokuwa umetokea nchini tangu wakati huo;
- (ii) Umuhimu wa kutambua mabadiliko ya muundo wa uchumi, hususan katika uzalishaji, matumizi na uwekezaji;
- (iii) Kuzingatia katika Takwimu za Taifa, mabadiliko ya mahusiano ya bei za bidhaa mbalimbali yaliyojitokeza ndani ya kipindi hicho;
- (iv) Kuboresha orodha ya bidhaa na huduma sanjari na ubunifu unaoleta thamani kubwa ya bidhaa na huduma mbalimbali mpya katika soko;
- (v) Kujumuisha taarifa na takwimu zote mpya katika shughuli mbalimbali za uchumi kutokana na tafiti mpya zinazofanyika kama vile Tafiti za Matumizi ya Kaya Binafsi; na
- (vi) Kujumuisha mahitaji na maelekezo mapya kulingana na mfumo wa kimataifa wa takwimu za Pato la Taifa.

15. **Mheshimiwa Spika,** kwa kuzingatia marekebisho hayo, mfumo wa uchumi wa

Tanzania umewekwa katika maeneo makuu manne ya kiuchumi badala ya sekta tisa kama ilivyokuwa awali. Maeneo hayo makuu ni (i) Kilimo, Uwindaji na Misitu (ii) Uvuvi (iii) Viwanda na Ujenzi na (iv) Huduma.

16. **Mheshimiwa Spika**, aidha mabadiliko hayo ya ulinganisho wa takwimu kwa kutumia kizio cha mwaka 2001 yamebadili muundo na mchango wa sekta mbalimbali katika Pato la Taifa. Shughuli za kilimo zilikuwa na mchango wa asilimia 44.7 katika Pato la Taifa kwa kutumia kizio cha mwaka 1992. Kwa kutumia kizio cha 2001, kilimo kimechangia asilimia 25.8 mwaka 2007, ikiwa na maana kwamba mchango wa sekta hii katika Pato la Taifa umepungua kwa sababu sekta nyingine zimekua kwa kasi kubwa kuliko kilimo, na pia kwa sababu takwimu zinazotumika kukokotoa mchango wa kila sekta zinazingatia gharama za mwaka husika na zinazingatia ulipaji wa kodi.

Pato la Taifa

17. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2007, Pato Halisi la Taifa lilikua kwa asilimia 7.1 ikilinganishwa na asilimia 6.7 mwaka 2006. Ukuaji huu ulichangiwa zaidi na sekta za mawasiliano (asilimia 20.1), madini (asilimia 10.7), huduma za fedha (asilimia 10.2), biashara

(asilimia 9.8), ujenzi (asilimia 9.7), afya (asilimia 8.8), na kilimo kilikua kwa asilimia 4.0.

18. **Mheshimiwa Spika**, kutokana na kukua kwa Pato la Taifa kutoka shilingi milioni 17,941,268 mwaka 2006 hadi shilingi milioni 20,948,403 mwaka 2007, na tukizingatia kwamba idadi ya watu Tanzania Bara ni takriban watu milioni 38.2, Pato la Wastani la Mtanzania limefikia shilingi 548,388 kwa mwaka, ikilinganishwa na shilingi 478,434 mwaka 2006, ongezeko la asilimia 14.6. Maelezo ya takwimu hii ni kwamba kama Pato la Taifa la shilingi trilioni 20.9 mwaka 2007 lingegawanywa kwa usawa kwa kila mwananchi, basi kila mtu angepata shilingi 548,388 kwa mwaka huo.

Mfumuko wa Bei

19. **Mheshimiwa Spika**, mwaka 2007 uchumi wa Taifa kama zilivyokuwa chumi nyingine duniani ulikumbwa na unaendelea kukumbwa na misukosuko ya kupanda kwa fahirisi ya bei za bidhaa na huduma, kutokana na kupanda kwa bei ya mafuta ya petroli na bei za vyakula katika soko la dunia. Kasi ya upandaji wa bei ilikuwa wastani wa asilimia 7.0 kwa mwaka ulioishia 2007.

20. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia mwisho wa mwezi Aprili 2008, mfumuko wa bei ulikuwa

asilimia 9.7, kutoka asilimia 7.0 mwezi Desemba, 2007. Kiwango hicho kinatarajiwa kushuka, kutokana na msimu wa mavuno ya chakula ambao umeanza katika baadhi ya maeneo ya nchi. Hata hivyo, mfumuko wa bei nchini utaendelea kuwa zaidi ya asilimia tano ukichangiwa kwa kiasi kikubwa na kuendelea kupanda kwa bei za mafuta ya petroli katika soko la dunia. Serikali inachukua hatua za kuhakikisha chakula cha kutosha kinazalishwa hapa nchini. Maelezo ya kina ya hatua hizo yatatolewa na Waziri anayesimamia sekta hiyo.

Ukuzaji Rasilimali

21. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2007, ukuzaji rasilimali uliongezeka na kufikia shilingi milioni 6,209,741, kutoka shilingi milioni 4,957,781 mwaka 2006, kwa bei za miaka hiyo, sawa na ongezeko la asilimia 25.3. Thamani hiyo ya rasilimali ni asilimia 29.6 ya Pato la Taifa ikilinganishwa na asilimia 27.6 mwaka 2006. Ongezeko hilo la ukuzaji rasilimali limetokana hasa na ongezeko katika ujenzi wa majengo, uingizaji mitambo na vifaa vya uwekezaji kutoka nje, uendelezaji ardhi, barabara, madaraja na shughuli nyingine za uchumi na biashara.

Ujazi wa Fedha na Karadha

22. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa kalenda Hadi Desemba 2007, ujazi wa fedha kwa tafsiri pana (M_2)¹ uliongezeka kwa asilimia 28.8 ikilinganishwa na asilimia 13.7 mwaka 2006. Ujazi wa fedha kwa tafsiri pana zaidi (M_3) uliongezeka kwa asilimia 21.4 mwaka 2007, ukilinganishwa na asilimia 22.0 mwaka 2006. Ongezeko la M_2 lilichangiwa na kuongezeka kwa amana za hundi kufuatia ongezeko kubwa la mikopo ya benki kwa sekta binafsi.

23. **Mheshimiwa Spika**, Hadi Desemba 2007, mikopo ya benki za biashara kwa sekta binafsi iliongezeka kwa asilimia 42.2 ikilinganishwa na lengo la asilimia 34.8. Mikopo iliongezeka kutoka shilingi milioni 2,028,294.3 Desemba 2006 hadi shilingi milioni 2,883,789.5 Desemba 2007. Mikopo mingi ilielekezwa katika sekta za viwanda (asilimia 19.3); biashara (asilimia 17.2); kilimo (asilimia 9.9); na usafirishaji na mawasiliano (asilimia 7.0). Ongezeko hili la mikopo ya benki limechangiwa na kuongezeka kwa ushindani katika sekta ndogo ya benki, na mwamko wa wananchi kutumia huduma za benki.

¹ *M0 ni fedha zilizo kwenye mzunguko nje ya mabanki;
M1 = M0 + amana za hundi;
M2 = M1 + amana za muda maalum + amana za akiba;
M3 = M2 + amana za fedha za kigeni (foreign deposits)*

24. **Mheshimiwa Spika**, riba za dhamana au hatifungani za Serikali zilishuka kutoka wastani wa asilimia 17.1 mwezi Juni 2007 hadi asilimia 11.4 mwisho wa Desemba 2007. Aidha riba ya mikopo ya benki za biashara ilishuka kutoka wastani wa asilimia 16.0 mwisho wa mwezi Juni 2007, hadi asilimia 15.1 mwezi Machi 2008. Kushuka kwa riba ya hatifungani za Serikali ni matokeo ya Serikali kusitisha kukopa kutoka kwenye soko la ndani la fedha kwa ajili ya matumizi yake, na hatua madhubuti zilizochukuliwa na Benki Kuu kusimamia soko la dhamana za Serikali na lile la fedha za kigeni.

Deni la Taifa

25. **Mheshimiwa Spika**, deni la Taifa lilipungua kidogo, kutoka Dola za Marekani milioni 7,188.4 Disemba 2006, hadi Dola milioni 7,041.2 Desemba 2007. Dola milioni 1,673.5 ni deni la ndani, sawa na asilimia 23.8 ya deni lote na deni la nje ni Dola milioni 5,367.7. Sehemu kubwa ya deni la ndani ni dhamana za Serikali zilizouzwa katika soko la dhamana. Kupungua kwa deni la taifa kulitokana na msamaha wa madeni ya nje chini ya Mpango wa “HIPC² Debt Relief” na mpango wa kufutiwa madeni yanayodaiwa na Mashirika ya Fedha ya Kimataifa (MDRI).

² *HIPC ni kufupisho cha **H**ighly **I**ndebted **P**oor **C**ountry*

Sekta ya Nje

26. **Mheshimiwa Spika**, kwa ujumla, mwenendo wa sekta ya nje si wakuridhisha sana, kutokana na kuongezeka kwa nakisi ya urari wa biashara ya nje, kutoka dola za Marekani milioni 1,379.3 mwaka 2006 hadi Dola milioni 2,056 mwaka 2007 (ongezeko la asilimia 49.1). Nakisi hiyo imechangiwa zaidi na kasi kubwa ya ongezeko la thamani ya bidhaa na huduma zilizoagizwa kutoka nje, ikilinganishwa na thamani ya bidhaa na huduma zilizouzwa nje ya nchi. Aidha, thamani ya bidhaa zilizoagizwa kutoka nje zilikuwa Dola milioni 4,826 mwaka 2007 kutoka Dola milioni 3,864.1, ongezeko hili limechangiwa kwa kiasi kikubwa na kupanda kwa bei ya mafuta ya petroli pamoja na ongezeko la uagizaji mitambo na malighafi.

Hata hivyo, thamani ya mauzo ya huduma kama vile utalii, biashara na usafirishaji nje, hasa kutoka Dar es Salaam kwenda katika Nchi za jirani, imekua kwa kasi ya kutia moyo mwaka 2007. Kwa hali hii Serikali itaongeza nguvu katika kuweka mazingira mazuri zaidi ya kukuza mauzo ya bidhaa na huduma nje kwa kuwa hii ni njia muhimu ya kukuza uchumi.

27. **Mheshimiwa Spika**, wastani wa thamani ya sarafu ya Tanzania ikilinganishwa na sarafu ya Kimarekani kwa mwaka 2007, ilikuwa ni wastani

wa shilingi 1,244.1 kwa Dola moja, ikilinganishwa na wastani wa shilingi 1,253.9 kwa Dola moja mwaka 2006. Aidha, thamani ya sarafu ya Tanzania mwisho wa Desemba 2007 ilikuwa shilingi 1,132.1 kwa Dola moja, ikilinganishwa na shilingi 1,261.6 mwisho wa Desemba 2006. Kupanda kwa thamani ya shilingi dhidi ya Dola ya Marekani kulitokana na kushuka kwa nguvu ya Dola dhidi ya fedha za nchi tajiri tunazofanya nazo biashara, na maboresho katika uendeshaji wa soko la dhamana za Serikali katika Benki Kuu ya Tanzania.

28. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na urari wa malipo ya nje kuwa na nakisi, mwaka 2007, akiba ya fedha za kigeni iliongezeka kwa asilimia 21.9 na kufikia Dola milioni 2,755.2, kutoka Dola milioni 2,260.1 mwaka 2006. Akiba hii ya fedha za kigeni, ilikuwa inatosha kulipia bidhaa na huduma zinazoagizwa kutoka nje kwa miezi 4.6.

Hali ya Uchumi wa Dunia

29. **Mheshimiwa Spika**, viashiria mbalimbali vinaonyesha kwamba hali ya uchumi duniani sio imara. Uko upungufu mkubwa wa chakula kutokana na kupungua kwa uzalishaji kwa sababu ya mabadiliko ya hali ya hewa na pia nchi tajiri kutumia nafaka kwa wingi kuzalisha nishati. Matokeo yake ni kupanda kwa bei ya

chakula duniani kote. Aidha, sekta ya fedha katika masoko ya kimataifa nayo inayumba kutokana na wateja wa benki kushindwa kurejesha mikopo ya nyumba. Mabadiliko ya hali ya hewa pia yanaathiri chumi za nchi zote duniani ingawa viwango vya athari vinatofautiana. Bei ya mafuta ya petroli, vifaa vya ujenzi kama saruji, malighafi za viwanda, na pembejeo za kilimo, hasa mbolea, imeendelea kupanda. Kutokana na sababu hizi, na nyingine kama ukosefu wa amani katika maeneo kadhaa duniani, taarifa zinaonyesha kwamba kasi ya ukuaji wa uchumi wa dunia imeshuka na kufikia wastani wa asilimia 4.9 mwaka 2007 kulinganisha na wastani wa ukuaji wa asilimia 5.3 mwaka 2006.

30. **Mheshimiwa Spika**, matarajio ya ukuaji wa uchumi wa dunia mwaka 2008/09 sio ya kuridhisha kutokana na kuendelea kuvurugika kwa masoko ya fedha ya kimataifa kutokana hasa na vurugu za soko la nyumba nchini Marekani na Ulaya ya Magharibi; pamoja na kupungua kwa upatikanaji wa mikopo mipya ya nyumba. Kasi ya ukuaji wa uchumi wa dunia haitegemewi kuzidi wastani wa asilimia 3.7 mwaka 2008, isipokuwa chumi za China na India ambazo zimeendelea kukua kwa viwango vya asilimia 11.4 (China) na 9.2 (India) mwaka 2007. Mwenendo huu wa hali ya uchumi wa dunia

unahofiwa kuathiri uwekezaji katika nchi zinazoendelea (FDI), na hivyo nchi hizo kushindwa kukua kwa kasi inayohitajika kupunguza umaskini, na kushindwa kufikia malengo ya Milenia. Aidha, uko uwezekano wa nchi hizo kushindwa kukabiliana na mfumuko wa bei kutokana na kuendelea kupanda kwa bei za mafuta ya petroli, vyakula, pembejeo za kilimo, na malighafi za viwanda. Kwa hali hii, hatunabudi kujizatiti kukabiliana na changamoto hizi.

Hali ya Uchumi wa Bara la Afrika

31. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2007, Pato la Bara la Afrika lilikua kwa wastani wa asilimia 6.2, ikilinganishwa na asilimia 5.9 mwaka 2006. Pato la nchi za Kusini mwa Jangwa la Sahara liliongezeka kutoka asilimia 6.4 mwaka 2006, hadi asilimia 6.8 mwaka 2007. Ongezeko hilo lilitokana hasa na ukuaji mkubwa wa pato kwa nchi zinazouza mafuta ya petroli hasa Angola na Nigeria, na kuongezeka kwa shughuli za kiuchumi kwa nchi nyingine kadhaa za Afrika. Mwaka 2007, uchumi wa Angola ulikua kwa asilimia 21.1, kutokana na kuongezeka kwa uzalishaji na bei ya mafuta na almasi. Ukiondoa nchi zenye mafuta ya petroli, Tanzania ni moja ya Nchi zilizokuza Uchumi kwa kiwango kikubwa katika Bara la Afrika Kusini mwa Sahara.

MAPITIO YA MAENDELEO KATIKA SEKTA MBALIMBALI ZA KIUCHUMI NA KIJAMII

32. **Mheshimiwa Spika**, Mawaziri wa sekta mbalimbali wataeleza kwa kina maendeleo katika maeneo yao; na hivyo katika hotuba hii, nitatoa tathmini ya kijumla tu ya maendeleo katika baadhi ya maeneo hayo.

Kilimo, Mifugo, Misitu na Uwindaji

33. **Mheshimiwa Spika**, shughuli za kilimo, mifugo, misitu na uwindaji zilikuwa kwa asilimia 4.0³, mwaka 2007 ikilinganishwa na asilimia 3.8 mwaka 2006. Ukuaji huu ulitokana hasa na kuongezeka kwa shughuli za uzalishaji wa mazao kutoka asilimia 4.0 mwaka 2006 hadi asilimia 4.5 mwaka 2007. Aidha, ukuaji wa shughuli za mifugo na mazao yake ulikuwa asilimia 2.4 mwaka 2007, sawa na ilivyokuwa mwaka 2006. Ukuaji katika shughuli za misitu na uwindaji ulishuka kutoka asilimia 4.6 mwaka 2006 hadi asilimia 2.9 mwaka 2007 kutokana na kupungua kwa uzalishaji wa mazao ya misitu kwa sababu ya kusitishwa kwa muda kwa usafirishaji holela wa magogo nje ya nchi.

³ Kwa kuzingatia takwimu za Pato la Taifa zilizorekebishwa mwaka 2007

34. **Mheshimiwa Spika**, mwaka 2008/09 vipaumbele vya Serikali katika shughuli za kilimo vitaelekezwa katika uendelezaji wa miundombinu ya umwagiliaji; utekelezaji wa Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Kilimo (ASDP) ambayo ni pamoja na kutumia mbegu bora, kuongeza matumizi ya mbolea, na kuibua masoko ya mazao ya kilimo. Aidha, mkazo utawekwa katika ukarabati wa barabara za vijijini; na kuzihuisa upya leseni za misitu na uwindaji.

Uvuvi

35. **Mheshimiwa Spika**, shughuli za uvuvi zilikuwa kwa kiwango cha asilimia 4.5 mwaka 2007, ikilinganishwa na asilimia 5.0 mwaka 2006. Kasi hii ndogo ya kukua kwa uvuvi imetokana hasa na kuendelea kwa vitendo vya uvuvi haramu; kupungua kwa mahitaji ya samaki na mazao yake katika masoko ya nje; uharibifu wa mazingira katika mazalia ya samaki; na matumizi ya zana duni za uvuvi. Uko uwezekano pia wa hujuma katika biashara ya samaki. Mchango wa shughuli za uvuvi katika Pato la Taifa uliendelea kuwa asilimia 1.3 mwaka 2007, kama ilivyokuwa katika mwaka 2006.

36. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2008/09, Serikali itaweka mkazo katika kudhibiti

uvuvi haramu na kuhifadhi mazingira katika maeneo tengefu. Serikali pia inafanya upembuzi yakinifu kwa lengo la kuongeza mchango wa uvuvi katika bahari ya Hindi.

Viwanda na Ujenzi

37. **Mheshimiwa Spika**, katika mgawanyo mpya wa takwimu za Pato la Taifa, shughuli za viwanda na ujenzi zinajumuisha: uzalishaji bidhaa viwandani; umeme, gesi; usambazaji wa maji; madini, uchimbaji wa mawe; na ujenzi. Shughuli za kiuchumi katika viwanda na ujenzi ziliongezeka kwa kiwango cha asilimia 9.5 mwaka 2007, ikilinganishwa na asilimia 8.5 mwaka 2006. Kuongezeka kwa kiwango cha ukuaji kulichangiwa na kukua kwa: uzalishaji bidhaa viwandani; umeme na gesi; usambazaji maji; na ujenzi. Hata hivyo, kiwango cha ukuaji wa shughuli za kiuchumi katika madini na uchimbaji mawe kilipungua kutoka asilimia 15.6 mwaka 2006 hadi asilimia 10.7 mwaka 2007. Mchango wa shughuli za kiuchumi za viwanda na ujenzi katika Pato la Taifa uliongezeka na kufikia asilimia 21.2 mwaka 2007 ikilinganishwa na asilimia 20.8 mwaka 2006.

38. **Mheshimiwa Spika**, shughuli za uzalishaji bidhaa viwandani zilikua kwa kiwango cha asilimia 8.7 mwaka 2007 ikilinganishwa na asilimia 8.5 mwaka 2006 na zilichangia asilimia

7.8 ya Pato la Taifa mwaka 2007, sawa na ilivyokuwa mwaka 2006. Ongezeko la kasi ya ukuaji huo, lilitokana na kuimarika kwa uzalishaji viwandani kufuatia upatikanaji wa umeme wa uhakika baada ya matatizo ya nishati hiyo mwaka 2006 kupungua, na kuongezeka kwa uwekezaji katika maeneo maalum ya Uzalishaji kwa Kuuza Nje.

39. **Mheshimiwa Spika,** katika mwaka 2008/09, vipaumbele vya uzalishaji viwandani vitakuwa maeneo maalumu ya kuzalisha bidhaa za kuuza nchi za nje. Serikali pia italenga kutekeleza mikakati ya kuimarisha biashara na uwekezaji kwa ubia kati ya Tanzania na China, nchi nyingine za Asia na Mashariki ya Kati. Mkazo utaelekezwa katika maeneo yafuatayo:

- (i) Kuongeza thamani ya bidhaa zinazozalishwa nchini na kuhakikisha kwamba katika muda wa kati, hatutauza tena nje mazao ghafi, tukianza na pamba na korosho;
- (ii) Utekelezaji wa Mpango Mkakati wa Mauzo Nje;
- (iii) Utekelezaji wa Mpango Maalum wa Kuharakisha Maendeleo ya Tanzania 2020 (Mini Tiger Plan 2020);

- (iv) Utekelezaji wa programu ya MKUMBITA⁴;na
- (v) Kuweka mkazo katika mafunzo ya jasiriamali.

40. **Mheshimiwa Spika**, shughuli za ujenzi zilikua kwa kiwango cha asilimia 9.7 mwaka 2007, ikilinganishwa na asilimia 9.5 mwaka 2006. Ukuaji huo ulichangiwa hasa na ongezeko katika shughuli za ujenzi wa: barabara na madaraja; majengo ya kuishi na yasiyo ya kuishi; na uendelezaji wa ardhi. Mchango wa shughuli za ujenzi katika Pato la Taifa ulikuwa asilimia 7.8 mwaka 2007 sawa na ilivyokuwa mwaka 2006.

41. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2008/09, mkazo katika shughuli za ujenzi ni kuwa na mtandao wa barabara zinazopitika katika kipindi chote cha mwaka, kwa kuhakikisha kuwa mikataba yote ya miradi ya ujenzi na ukarabati wa barabara inakamilishwa kwa wakati na katika ubora unaotakiwa. Serikali itaweka mkazo pia katika kukarabati na kujenga barabara kuu za mikoa na barabara muhimu za vijijini. Aidha, Serikali itaendelea kuboresha

⁴ MKUMBITA ni kifupisho cha Mpango wa **Kuboresha Mazingira ya Biashara Tanzania**

makazi katika miji na kupima na kuweka mipaka ya vijiji.

42. **Mheshimiwa Spika**, maeneo mengine yatakayowekewa kipaumbele katika shughuli za kiuchumi za viwanda na ujenzi ni pamoja na:-

- (i) Kuboresha upatikanaji na mtandao wa usambazaji maji mijini na vijijini;
- (ii) Kukamilisha mchakato wa kuanzisha Hifadhi ya mafuta ya Petroli;
- (iii) Kuendeleza tafiti mbalimbali za upatikanaji wa nishati endelevu na ya uhakika; na
- (iv) Kuweka utaratibu na kanuni mpya za uwekezaji katika sekta ya madini.

Huduma

43. **Mheshimiwa Spika**, shughuli za utoaji huduma ni eneo la nne katika mgawanyo wa Pato la Taifa ambazo zinajumuisha biashara na matengenezo; uchukuzi; mawasiliano; hoteli na migahawa; utawala; elimu; afya; huduma za fedha na bima; na upangishaji majengo. Kiwango cha ukuaji wa shughuli za kiuchumi katika huduma hizi kilikuwa asilimia 8.1 mwaka 2007 ikilinganishwa na asilimia 7.8 mwaka 2006. Mchango wa shughuli za huduma katika Pato la

Taifa ulikuwa asilimia 43.3 mwaka 2007 sawa na ilivyokuwa mwaka 2006.

44. **Mheshimiwa Spika,** shughuli za mawasiliano zilikuwa kwa kiwango cha asilimia 20.1 mwaka 2007 kulinganisha na asilimia 19.2 mwaka 2006. Sekta hii ndiyo iliyokua kwa kasi kubwa kuliko sekta nyingine zote za uchumi. Hata hivyo mchango wa sekta ya mawasiliano katika Pato la Taifa ulikuwa mdogo sana (asilimia 2.3).

45. **Mheshimiwa Spika,** shughuli za huduma za uchukuzi zilikuwa kwa kiwango cha asilimia 6.5 mwaka 2007 ikilinganishwa na asilimia 5.3 mwaka 2006. Ukuaji huu na biashara ya uchukuzi wa mizigo ya nchi jirani ambazo hazina bandari, reli na viwanja vya ndege na kuongezeka kwa safari za anga za ndani na nje ya nchi. Mchango wa huduma za uchukuzi katika Pato la Taifa ulikuwa asilimia 4.2 mwaka 2007, karibu sawa na ule wa mwaka 2006.

46. **Mheshimiwa Spika,** katika mwaka 2008/09, kipaumbele katika shughuli za kiuchumi za mawasiliano na uchukuzi kitawekwa kwenye kuboresha mazingira ya kupanua ushiriki wa sekta binafsi katika uendeshaji na utoaji huduma za mawasiliano na uchukuzi.

47. **Mheshimiwa Spika**, kasi ya ukuaji katika shughuli za huduma ya elimu ilikuwa asilimia 5.5 mwaka 2007, ikilinganishwa na asilimia 5.0 mwaka 2006. Ukuaji katika shughuli za huduma za elimu ulitokana hasa na kuendelea kwa utekelezaji wa Mipango ya Maendeleo ya Elimu za Msingi na Sekondari (MMEM na MMES); na kuongezeka kwa ajira mpya za walimu.

48. **Mheshimiwa Spika**, Serikali itaendelea na mkakati wa kuboresha sekta ya elimu katika ngazi zote. Katika mpango wa muda wa kati, msukumo mkubwa wa Serikali kwa mwaka 2008/09 utaelekezwa katika kutekeleza Mipango ya Maendeleo ya Elimu za Msingi (MMEM) na Sekondari (MMES) hususan katika:

- (i) Kuongeza ujuzi na idadi ya walimu na wakufunzi, ili kuboresha uwiano wa mwalimu na wanafunzi katika ngazi zote, na kuongeza ubora wa elimu;
- (ii) Kujenga nyumba za walimu, hususan kwenye maeneo yaliyo katika mazingira magumu; na
- (iii) Kuboresha mazingira ya kujifunzia na kufundishia katika ngazi zote, hasa nyenzo za kufundishia masomo ya sayansi.

49. **Mheshimiwa Spika**, kiwango cha ukuaji katika huduma za afya kilikuwa asilimia 8.8 mwaka 2007, ikilinganishwa na asilimia 8.5 mwaka 2006. Ukuaji huo ulichangiwa hasa na utekelezaji wa programu za chanjo, malaria, kifua kikuu na VVU/UKIMWI. Katika mwaka wa 2008/09, Serikali itaendelea kutekeleza mipango na mikakati mbalimbali ya afya ya jamii na ya msingi, ukiwemo mkakati wa kutibu magonjwa ya watoto kwa uwiano; na kuimarisha utafiti katika sekta ya afya. Serikali pia itatekeleza mkakati wa muda wa kati wa kupata vifaa vya kutibu magonjwa yote hapa nchini, na kuacha au kupunguza idadi ya wagonjwa wanaopelekwa nje kwa matibabu.

MASUALA YA MTAMBUKA

Idadi ya Watu

50. **Mheshimiwa Spika**, makadirio ya idadi ya watu nchini kwa kutumia takwimu za sensa ya watu na makazi ya mwaka 2002, yanaonyesha kuwa mwaka 2007 Tanzania ilikuwa na watu 39,446,061. Kati yao, wanaume walikuwa 19,352,480, au asilimia 49.0 na wanawake 20,093,581, au asilimia 51.0. Tanzania Bara ilikadiriwa kuwa na watu 38,291,219 Tanzania, Zanzibar watu 1,154,842. Idadi ya watu Tanzania inakua kwa asilimia 2.9 kwa mwaka, kiwango ambacho ni kikubwa na ni changamoto muhimu ya maendeleo. Kwa kutumia kasi hii ya ongezeko

la watu inakadiriwa kwamba ifikapo mwaka 2025, Tanzania itakuwa na watu 63,516,735.

51. **Mheshimiwa Spika**, idadi ya watu nchini huleta changamoto katika kujenga uwezo wa kutoa huduma za jamii, hasa elimu, afya, maji, makazi na fursa za ajira. Katika mwaka 2008/09, Serikali itatoa elimu kuhusu Sera ya Taifa ya Idadi ya Watu, ili kuhusisha masuala ya ongezeko la idadi ya watu na ukuaji wa Pato la Taifa; kutekeleza mkakati wa Sera ya Taifa ya Idadi ya Watu ya Mwaka 2006; na kuendelea kusisitiza umuhimu wa kuzingatia vigeu (variables) vya masuala ya idadi ya watu katika mipango ya maendeleo na bajeti.

Nguvukazi na Ajira

52. **Mheshimiwa Spika**, kwa mujibu wa matokeo ya tafiti za awali za takwimu za ajira, imekadiriwa kwamba ajira mpya zipatazo 412,608 zilikuwa zimepatikana kwa kipindi cha miezi 18 (kuanzia mwezi Julai, 2005 hadi Desemba, 2007). Ajira 194,325 zimetokana na sekta rasmi, na ajira 218,283 zimetokana na sekta isiyo rasmi. Matokeo ya utafiti wa Mapato na Matumizi ya Kaya Binafsi ya mwaka 2007 yanatarajiwa kutoa idadi rasmi ya ajira mpya yatakapokamilika mwishoni mwa mwezi huu.

53. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha miaka mitatu ijayo (hadi mwaka 2010), malengo yafuatayo yamepangwa kutekelezwa:

- (i) Kuanza kutekeleza Sera ya Taifa ya Ajira na Mkakati wa Taifa wa Ajira;
- (ii) Kutekeleza Programu ya Taifa ya Kukuza Ajira; na
- (iii) Kuendelea kuratibu mpango wa uwezeshaji wananchi kiuchumi na kukuza ajira kila mkoa.

Vita Dhidi ya Ukimwi

54. **Mheshimiwa Spika**, mwaka 2007, Serikali iliendesha Kampeni ya Kitaifa ya Upimaji wa Virusi Vya Ukimwi (VVU) kwa hiari katika mikoa yote ya Tanzania Bara. Kampeni hiyo ilikuwa na lengo la kuwafikia watu 4,170,659 ifikapo mwishoni mwa mwezi Novemba, 2007. Taarifa ya awali ya utekelezaji, inaonyesha kuwa jumla ya Watanzania waliojitokeza kupima VVU hadi tarehe 30 Aprili 2008 ni 4,211,727, sawa na asilimia 101 ya lengo. Kati yao, wanaume walikuwa 1,863,917 sawa na asilimia 44.3 na wanawake 2,347,810 sawa na asilimia 55.7. Tathmini ya kampeni hiyo inaonyesha kuwa watu 194,149, sawa na asilimia takriban 4.6 ya watu wote waliopimwa, wakiwemo wanawake 117,254 na wanaume 76,895 wanaishi na VVU bila wao

wenyewe kujitambua. Aidha, tathmini inaonyesha kuwa watu 38,041 sawa na asilimia 19.6 ya watu waishio na VVU wanahitaji tiba ya madawa ya kupunguza makali ya VVU.

55. **Mheshimiwa Spika**, utafiti kuhusu UKIMWI na magonjwa ya zinaa wa mwaka 2007, unaonyesha kuwa wastani wa kiwango cha maambukizi ni asilimia 7.4. Kiwango cha maambukizi kwa maeneo ya vijijini kilikuwa asilimia 6.0 kwa wastani, na mijini asilimia 11.9. Katika kukabiliana na athari za janga hili, Serikali inaendelea na Mkakati wa Pili wa Kudhibiti Maambukizi ya UKIMWI kwa kipindi cha mwaka 2008 hadi 2012. Lengo kuu ni kuhimiza kinga, matunzo, na matibabu.

Jinsia

56. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2007, Serikali ililenga kuendeleza mafunzo ya jinsia na kuingiza masuala ya jinsia katika sera, mipango na bajeti, sambamba na kuimarisha vitengo vya jinsia pamoja na kujenga mfumo wa kupima na kutathmini shughuli za wawakilishi wa masuala ya jinsia katika sehemu zao za kazi, Aidha, Serikali iliendeleza utoaji wa mikopo kwa wanawake na vijana na kuimarisha uhamasishaji wa masuala ya jinsia katika ngazi zote.

57. **Mheshimiwa Spika**, maeneo yatakayopewa kipaumbele katika kipindi cha 2008/09 ni pamoja na: programu ya kuwawezesha wanawake kiuchumi; kuimarisha vitengo vya jinsia katika ngazi zote; na kuandaa Mkakati utakaoiwezesha nchi kufikia asilimia 50 ya uwakilishi wa wanawake katika ngazi zote za maamuzi na utendaji.

Hifadhi ya Mazingira

58. **Mheshimiwa Spika**, mwaka 2007, Serikali iliendelea na utekelezaji wa Sera ya Taifa ya Hifadhi ya Mazingira kwa kuandaa Kanuni, Miongozo na Viwango vya usimamizi wa mazingira nchini pamoja na kutekeleza Mkakati wa Kuhifadhi Mazingira ya Ardhi na Vyanzo vya Maji, kwa kufanya uperembaji wa utekelezaji wa Mkakati huo katika mikoa ya Mbeya, Pwani, Tanga, Kilimanjaro, Arusha, Lindi, Tabora, Kagera, Singida, Iringa, Manyara, Kigoma, Mwanza, Ruvuma na Morogoro.

59. **Mheshimiwa Spika**, malengo ya Serikali katika kuhifadhi mazingira katika mwaka 2008/09 ni: kuendelea kusimamia utekelezaji wa Sera ya Mazingira na mikakati yake na kukuza uelewa wa wananchi juu ya uhusiano kati ya mazingira, umaskini na maendeleo endelevu. Pia, Serikali inalenga kutekeleza mikataba na itifaki za kikanda na kimataifa zinazohusu

hifadhi ya mazingira, bila kuathiri mipango ya maendeleo ya wananchi.

MIKAKATI MAALUM YA MAENDELEO YA KIUCHUMI NA KIJAMII

Mkakati wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umaskini Tanzania (MKUKUTA)

60. **Mheshimiwa Spika**, utekelezaji wa Mkakati wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umaskini Tanzania (MKUKUTA) umeonyesha mafanikio katika maeneo mengi ingawa kazi iliyobaki ni kubwa. Maeneo ya MKUKUTA ambayo yameonyesha matokeo mazuri ni pamoja na ukuaji wa Pato la Taifa, ukusanyaji wa mapato ya ndani ya Serikali, usimamizi wa matumizi ya serikali, na utoaji wa huduma za jamii.

61. **Mheshimiwa Spika**, kama nilivyokwishaeleza, Pato halisi la Taifa limekua kwa wastani wa asilimia 7.0 kwa mwaka katika kipindi cha miaka sita iliyopita. Hali hii inaashiria kuwa ukuaji halisi wa Pato la Taifa uko katika wigo uliokusudiwa, tukizingatia changamoto zinazotukabili. Ili tuwe na uchumi endelevu utakaopunguza umaskini wa kipato ni lazima tulenge kuukuza kwa asilimia 8.0 na zaidi kwa mwaka.

62. **Mheshimiwa Spika**, katika kuboresha hali ya maisha na ustawi wa jamii, mafanikio makubwa yamepatikana katika utoaji wa huduma za jamii katika maeneo mbalimbali kama vile elimu, afya, upatikanaji wa maji na huduma za majitaka. Katika sekta ya elimu, kiwango halisi na cha jumla cha uandikishaji wanafunzi katika elimu ya msingi kiliendelea kuongezeka. Aidha, Serikali katika mwaka 2007/08, iliendesha kampeni ya kupanua elimu ya sekondari. Hatua hizi zimeongeza idadi ya wanafunzi wanaoingia sekondari kwa asilimia 84, kutoka wanafunzi 243,359 mwaka 2006 hadi 448,448 mwaka 2007. Elimu ya Juu pia imepanuka kwa kuwa na vyo vikiu vingi vinavyoanzishwa, pamoja na shule za ufundi. Vile vile, kumekuwa na mafanikio makubwa katika huduma za maji safi na salama vijijini na mijini.

63. **Mheshimiwa Spika**, Katika mwaka 2007, Serikali iliendelea na utekelezaji wa awamu ya pili ya Mkakati wa Kupambana na Rushwa kwa kuanza kutekeleza rasmi Sheria mpya ya kuzuia na kudhibiti rushwa. Aidha, mafunzo kwa wajumbe wa Kamati za Maadili kutoka kila Wizara na kila Halmashauri yalitolewa. Aidha, Serikali imerekebisha kifungu cha sheria kinachoelekeza utoaji wa hukumu katika muda usiozidi siku 90 baada ya kesi kusikilizwa. Idadi ya Mawaziri na Wabunge wanawake imeendelea

kukua na katika mwaka 2008/09, Serikali inalenga kuboresha uwezo wa utendaji wa vyombo vya kulinda sheria.

64. **Mheshimiwa Spika**, Serikali itaendelea kutekeleza mipango na mikakati mbalimbali inayolenga kuongeza kasi ya kukua kwa uchumi na kupunguza umaskini, na kuleta ustawi wa jamii kwa kutumia programu mbalimbali za maendeleo ya kisekta na mikoa zitakazozingatia maeneo makuu matatu ya MKUKUTA. Maeneo hayo makuu ni ukuaji uchumi na kupunguza umaskini wa kipato; uimarishaji wa hali ya maisha na maendeleo ya jamii; na utawala bora na uwajibikaji.

Mpango Maalum wa Kuharakisha Maendeleo ya Tanzania 2020 (*Tanzania Mini-Tiger Plan 2020*)

65. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2007, ujenzi wa Kanda Maalum ya Uwekezaji ya Benjamin William Mkapa iliyopo Mabibo, Dar es Salaam uliendelea kwa kukamilisha miundombinu ya barabara, maji na umeme. Upembuzi yakinifu wa ujenzi wa Kanda Maalum ya Uwekezaji wa Habari na Teknolojia ya Mawasiliano (ICT-SEZ) ulikamilika na maandalizi ya ujenzi wa Kanda hiyo yanaendelea. Vile vile, Serikali itaendelea kutekeleza mipango yake ya

kuanzisha maeneo maalumu ya uwekezaji katika mikoa ya Tanga, Kigoma na Pwani.

Mfuko wa Maendeleo ya Jamii (TASAF⁵)

66. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2007, Serikali iliendelea kutekeleza Awamu ya Pili ya Mfuko wa Maendeleo ya Jamii (TASAF II). Lengo la awamu hii ya pili ni kuiwezesha jamii kupata fursa ya kusimamia utekelezaji wa miradi midogo inayoibuliwa na jamii husika, na ambayo itachangia katika kuboresha hali ya maisha ya wananchi kulingana na malengo yaliyoainishwa katika viashiria vya malengo ya Ilani ya Uchaguzi ya CCM, Milenia na MKUKUTA.

67. **Mheshimiwa Spika**, awamu ya pili inatekelezwa katika Halmashauri zote za Tanzania Bara, na mbili Tanzania Zanzibar. Awamu hii inashughulikia mikakati miwili; Mfuko wa Taifa wa Vijiji na Mkakati wa Kujenga Uwezo. Walengwa wakuu katika Mfuko wa Taifa wa Vijiji ni jamii zinazokosa huduma za kijamii na kimasoko; jamii zisizo na uhakika wa chakula; na jamii zinazoishi katika mazingira hatarishi zaidi. Kwa upande wa Kujenga Uwezo, walengwa wakuu ni mawakala wanaosaidia jamii katika kutumia rasilimali za Mfuko wa Taifa wa Vijiji na

⁵ TASAF ni kifupisho cha *Tanzania Social Action Fund*

watu binafsi walio maskini wanaojihusisha na vikundi vya akiba.

UENDELEZAJI WA SEKTA BINAFSI

Uboreshaji wa Mazingira ya Biashara

68. **Mheshimiwa Spika**, mwaka 2007, Serikali iliendelea kuboresha mazingira ya biashara nchini ambapo Tanzania ilipanda daraja na kushika nafasi ya 130 kati ya nchi 178 duniani katika kupunguza gharama za kufanya biashara ikilinganishwa na nafasi ya 142 kati ya nchi 175 mwaka 2006. Aidha, gharama za kufanya biashara nchini zilipungua kutoka asilimia 161.3 mwaka 2006 hadi asilimia 91.7 mwaka 2007. Kitengo cha Kanuni Bora za Biashara (Better Regulation Unit) kilifanyiwa marekebisho katika utendaji wake wa kazi kwa kuongezewa majukumu mapya ili kiweze kurahisisha utoaji huduma kwa Wizara na Idara mbalimbali za Serikali.

69. **Mheshimiwa Spika**, Serikali iliendelea kuboresha mazingira ya uwekezaji kwa sekta binafsi kwa kuendelea kutekeleza Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara Tanzania (MKUMBITA) kwa lengo la kupunguza gharama za uanzishaji na uendeshaji wa biashara kwa kuondoa vikwazo vikiwemo vya kisera, kisheria, kikanuni, kiutaratibu na kitaasisi ambavyo vinakwamisha ukuaji wa sekta binafsi. Katika

mwaka 2007, mafanikio kadhaa yamejidhihirisha katika maeneo mawili:-

- (i) Serikali ilianza rasmi kutekeleza Mradi wa Kuongeza Ushindani katika Sekta Binafsi. Mradi huu unalenga kuongeza ushindani, hususan baina ya wajasiriamali wadogo kabisa, wadogo na wa kati, kwa kupunguza gharama za kufanya biashara, kujenga uwezo miongoni mwa makampuni ya ndani ili kuyawezesha kuhimili ushindani katika soko la kimataifa.
- (ii) Mchango wa sekta binafsi katika ukuzaji rasilimali ulikuwa asilimia 72.1 ikilinganishwa na asilimia 69.9 mwaka 2006. Serikali itaendelea kutekeleza Mkakati wa Maendeleo ya Sekta Binafsi, kama sehemu ya juhudi zake za kukuza maendeleo ya sekta hiyo.

70. **Mheshimiwa Spika**, mwaka 2007, Baraza la Taifa la Biashara lilifanya mikutano miwili (Investors' Round Table) kwa wawekezaji wa ndani na nje. Aidha, katika kipindi hicho Baraza liliandaa warsha tatu kwa ajili ya Kamati Kuu na Sekretariati katika Ukanda wa Magharibi (Tabora na Kigoma); Ukanda wa Kati (Morogoro, Dodoma na Singida) na Ukanda wa Kusini (Mtwara na

Lindi). Baada ya kukamilisha zoezi la kuanzisha Mabaraza ya Biashara katika ngazi ya Mkoa, jitihada sasa zinaelekezwa katika uanzishwaji wa Mabaraza ya Biashara katika ngazi ya Wilaya.

Mpango wa Kurasimisha Rasilimali na Biashara za Wanyonge Tanzania (MKURABITA)

71. **Mheshimiwa Spika**, Serikali kwa kupitia MKURABITA inalenga kuhakikisha kuwa biashara na rasilimali za wananchi zilizo kwenye sekta isiyo rasmi zinarasimishwa ili ziweze kutambulika kisheria na hivyo kuwawezesha wamiliki kuzitumia rasilimali hizo kama dhamana kwa ajili ya kupata mikopo. Katika mwaka 2008/09, maeneo ambayo yataendelea kufanyiwa kazi chini ya programu hii ni kama ifuatavyo:-

- a. Kuandaa utaratibu wa kasi zaidi (fast tracking) wa kurasimisha ardhi za vijiji na kutoa hati miliki;
- b. Kuandaa utaratibu wa kasi zaidi wa kurasimisha ardhi za mijini kwa baadhi ya mikoa ya Tanzania Bara;
- c. Kupanua wigo wa majaribio ya matumizi ya rasilimali katika kupata mikopo (mortgage finance) katika jiji la Arusha, Mbeya, na Zanzibar;

- d. Kutafiti mifumo mipya ya usajili wa biashara ili kuimarisha utawala bora katika shughuli za biashara; na
- e. Kusimamia uanzishaji na utekelezaji wa Mfuko Maalum kwa ajili ya shughuli za kurasimisha raslimali nchini.

Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi

72. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2007, Awamu ya Pili ya Programu ya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi na Kuongeza Ajira ilizinduliwa rasmi. Kupitia programu hii, taasisi za fedha 13 ziliidhinishwa na Benki Kuu ya Tanzania kutoa mikopo kwa walengwa. Hadi tarehe 3 Machi 2008, taasisi 9 zilikuwa tayari zimepewa mikopo kupitia programu hii. Katika utekelezaji wa Awamu ya Kwanza ya programu hii, Serikali iliupatia Mfuko wa Dhamana shilingi billioni 10.5 kwa ajili ya Benki za CRDB na NMB. Benki hizo zilikubali kutoa mikopo mara tatu ya kiasi kilichotolewa na Serikali, na zilitoa mikopo yenye thamani ya shilingi bilioni 32.3.

73. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kuwahamasisha wananchi kujiunga katika vyama vya kuweka na kukopa (SACCOS) ili kuongeza fursa za kupata mikopo katika taasisi za fedha na programu za Serikali. Kati ya Julai 2006 na Aprili 2008, idadi ya Vyama vya Ushirika

wa Kuwepo na Kukopa imeongezeka kwa asilimia 120, kutoka vyama 2,028 hadi 4,445. Vyama hivyo vimekusanya akiba ya shilingi bilioni 74.6, na kutoa mikopo yenye thamani ya shilingi bilioni 186.6.

**MISINGI NA MALENGO YA UCHUMI NA
MAENDELEO YA JAMII KATIKA KIPINDI CHA
MUDA WA KATI (2008/09-2010/11)**

74. **Mheshimiwa Spika**, baada ya maelezo ya mapitio ya hali ya uchumi kwa mwaka 2007, naomba nieleze misingi ya malengo (assumptions) ya uchumi jumla na maendeleo ya jamii kwa kipindi cha muda wa kati (2008/09 – 2010/11). Misingi hiyo ni pamoja na hii ifuatayo;

- (i) Kuendelea kutengemaza vigezo muhimu vya uchumi jumla, ikiwa ni pamoja na ukuaji wa Pato la Taifa; kuthibiti mfumuko wa bei; kukusanya mapato ya ndani; na viwango vya ubadilishaji wa fedha;
- (ii) Kuongeza ufanisi katika utekelezaji wa MKUKUTA, kwa kuelekeza rasilimali zaidi katika maeneo yatakayokuza uchumi kwa haraka katika kipindi cha muda wa kati;
- (iii) Ukuaji wa shughuli za kiuchumi za kilimo (mazao, mifugo, uwindaji na misitu) unategemewa kuongezeka kutokana na kuboreshwa kwa miundombinu vijijini na

upatikanaji wa mikopo vijijini kupitia vyama vya kuweka na kukopa (SACCOS), mifuko mbalimbali ya kutoa mikopo, na mikakati mingine ya kisera;

- (iv) Kuendelea kuboresha na kuimarisha mageuzi ya kiuchumi na kijamii, na kulinda mafanikio ya jumla yaliyokwishapatikana;
- (v) Kuongeza ukusanyaji wa mapato ya ndani kutokana na maboresho ya mfumo na usimamizi wa kodi, na kuongezeka kwa shughuli za uzalishaji na biashara rasmi;
- (vi) Mapato ya nje, ikiwemo misaada na mikopo yenye masharti nafuu inatarajiwa kuendelea kupatikana;
- (vii) Kuendelea kuboresha mazingira ya ukuaji wa sekta binafsi;
- (viii) Kuimarisha sera za ujazi wa fedha ambazo zitajionyesha katika kiwango cha chini cha mfumuko wa bei, kushusha riba ya mikopo ya benki, na kuongezeka kwa mikopo kwa sekta binafsi; na
- (ix) Kuimarisha ushirikishwaji wa wananchi katika harakati za kukuza uchumi na

maendeleo ya jamii kupitia serikali zao za mitaa.

75. **Mheshimiwa Spika**, malengo ya uchumi jumla katika mwaka 2008/09 -2010/11, yatakuwa yafuatayo:

- (i) Pato halisi la Taifa litakua kwa asilimia 7.8 mwaka 2008, asilimia 8.1 mwaka 2009, na asilimia 8.8 mwaka 2010 na kuongezeka hadi asilimia 9.2 mwaka 2011;
- (ii) Mfumuko wa bei utadhibitiwa ili uwe chini ya asilimia 7.0, ifikapo mwishoni mwa Juni 2009;
- (iii) Mapato ya ndani yafikie asilimia 18.5 ya pato la Taifa mwaka 2008/09, asilimia 18.6 mwaka 2009/10 na asilimia 19.0 mwaka 2010/11;
- (iv) Kudhibiti ongezeko la ujazi wa fedha kwa tafsiri pana, (M_2) katika wigo wa asilimia 23.9 mwaka 2008/09 na asilimia 22.9 mwaka 2009/10, kulingana na malengo ya ukuaji wa uchumi, na kasi ya upandaji bei;
- (v) Kuwa na akiba ya fedha za kigeni inayotosha kulipia mahitaji ya uagizaji wa

bidhaa na huduma kutoka nje kwa kipindi kisichopungua miezi mitano;

- (vi) Kuwa na kiwango cha kubadilisha fedha kitakachofuata mwenendo wa soko la fedha (IFEM⁶); na
- (vii) Kuondoa vikwazo vya kimfumo na kimuundo katika sekta ya fedha, ili kurahisisha upatikanaji wa mikopo kwa sekta binafsi.

MAJUMUIISHO

76. **Mheshimiwa Spika**, baada ya kuelezea hali ya uchumi wa Taifa, matarajio, misingi na malengo ya mpango katika kipindi cha 2008/09 - 2010/11, ni wazi kwamba hatua zilizochukuliwa na Serikali kwa kiasi kikubwa zimeweza kuzaa matunda yaliyotarajiwa. Juhudi kubwa zitaendelea kuelekezwa katika kuhakikisha ukuaji wa uchumi unamnufaisha mwananchi wa kawaida kuondokana na umaskini.

77. **Mheshimiwa Spika**, katika kufanikisha hilo, hatunabudi kutambua kuwa tunakabiliwa na changamoto nyingi. Changamoto hizo ni pamoja na zifuatazo:-

⁶ IFEM ni kifupisho cha *Inter-bank Foreign Exchange Market*

- (i) Hivi sasa uchumi wetu uko katika hali ngumu kutokana na kupanda kwa kasi kwa bei ya mafuta ya petroli, mbolea, na malighafi za viwandani. Tunalazimika kuchukua hatua za dhati kuzalisha chakula cha kutosha ili kujihami na madhara ya changamoto hiyo;
- (ii) Kwa kuzingatia kwamba idadi ya watu inaongezeka kwa asilimia 2.9 kwa mwaka, inatulazimu kuongeza kasi ya ukuaji wa uchumi, ili pato la kila mwananchi liongezeke;
- (iii) Miundombinu hasa barabara, reli, bandari na umeme bado haitoshelezi mahitaji ya kutuwezesha kutumia fursa ya nchi yetu kuwa kiungo muhimu kibiashara na nchi zinazotuzunguka ambazo hazina bandari;
- (iv) Hatua za kuwezesha wajasiriamali zimeanza kuleta matunda. Hata hivyo, uwezo wa Serikali kuendelea na mpango huu kwa kiwango kikubwa ni mdogo. Kuna haja ya kupanua uwezo kwa kuviimarisha na kuvihamisha zaidi vyombo vya fedha ili kuchukua dhima hii hasa ikizingatiwa kuwa matokeo ya Awamu ya Kwanza na ya Pili yanatia

moyo kutokana na marejesho mazuri ya mikopo iliyotolewa;

- (v) Bajeti ya Serikali inaendelea kuwa tegemezi kwa misaada ya nje kwa kiasi kikubwa. Pamoja na nia njema inayoonyeshwa na wahisani kuendelea kutusaidia, ni lazima tuongeze mapato ya ndani sanjari na kudhibiti matumizi, ili tuweze kugharamia matumizi ya kawaida kwa fedha zetu wenyewe kwa kuanzia, na baadae sehemu kubwa ya bajeti ya maendeleo pia ilipiwe na fedha zetu wenyewe;
- (vi) Mahitaji ya fedha za kigeni katika uchumi bado ni makubwa kuliko uwezo wetu wa kuuza bidhaa na huduma nje. Ni muhimu sana kuweka msukumo zaidi katika kukuza mauzo nje ya bidhaa na huduma kama mbinu muhimu ya kujenga uwezo wetu wa kujitegemea;
- (vii) Taratibu za kuanzisha na kuendesha uwekezaji na biashara bado una gharama kubwa na hivyo kudhoofisha juhudi za kufanikisha azma hii. Ni muhimu tujizatiti katika kuboresha mazingira ya biashara;

- (viii) Mpango wa Kuharakisha Maendeleo Tanzania (Tanzania Mini-Tiger Plan 2020) unaendelea kwa kasi ndogo. Tunalazimika kurekebisha hali hii ili tupige hatua zaidi;
- (ix) Uwezo (Capacity) wa watumishi kufanikisha majukumu na malengo ya Serikali unahitaji kuimarishwa kwa kuongeza idadi ya watumishi katika Sekta za kipaumbele – hasa elimu na afya, na kuwapatia mafunzo muhimu ili kuwapa ujuzi unaotakiwa;
- (x) Kutokana na hali mbaya ya chakula duniani inayosababisha kupanda kwa bei, ni muhimu kuhakikisha tunazalisha zaidi na kuhifadhi chakula cha kutosha pamoja na kutumia tatizo hili kama fursa ya kuzalisha mazao ya chakula kwa kiwango kikubwa na kuuza nje ziada;
- (xi) Riba za mikopo ya benki bado ni kubwa na hivyo kuathiri uwezo hasa wa wajasiriamali kukopa na kufanya biashara yenye tija, na kuwanufaisha walengwa. Mafanikio yaliyoanza kuonekana katika kushusha riba hayanabudi kuendelezwa; na

- (xii) Kutokana na umuhimu wa kilimo katika kubeba maslahi ya zaidi ya asilimia 80 ya wananchi, kuna haja ya kukusanya nguvu za Serikali na sekta binafsi kwa pamoja ili kuongeza tija katika sekta hii. Serikali itaendelea kuzingatia changamoto hizi katika mipango yake ya kila mwaka, kadiri uwezo wake utakavyoendelea kuimarika. Aidha, ni muhimu kwa kila mwananchi na taasisi kutoa mchango wake katika kuzitafutia ufumbuzi changamoto nilizoieleza.

78. **Mheshimiwa Spika**, kwa kumalizia naomba nitumie nafasi hii kuwashukuru wote waliotusaidia, Nchi marafiki na Masharika ya Fedha ya Kimataifa. Ninapenda nizataje baadhi ya nchi na Masharika ya Fedha ya Kimataifa kama ifuatavyo:- Benki ya Dunia, Shirika la Fedha la Kimataifa (IMF); Benki ya Maendeleo ya Afrika; Masharika mbali mbali ya Umoja wa Mataifa kama vile UNDP, UNESCO, UNFPA, UNHCR, UNICEF, UNIFEM, FAO, IFAD, WFP na WHO, ILO, n.k. Kamisheni ya Nchi za Ulaya, Mfuko wa OPEC (OPEC Fund), BADEA, Abu Dhabi Fund, Serikali za Norway, Marekani, Sweden, Finland, Canada, Denmark, Japan, Uswisi, Uholanzi, Ujerumani, Ufaransa, Uingereza, Hispania, China, Korea, Kuwait, Italia,

Ireland, na nchi nyingine marafiki na mashirika mbalimbali ya kimataifa yasiyo ya kiserikali (NGO's).

79. **Mheshimiwa Spika**, naomba kutoa hoja.

MAJEDWALI NA VIELELEZO

Jedwali Na. 1: PATO LA TAIFA KWA GHARAMA ZAKE, KWA BEI ZA MWAKA 2001

SHUGHULI ZA KIUCHUMI	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Badili ko 2006/2007
Kilimo, Uwindaji na Mifugo	2,307,468	2,402,120	2,512,572	2,636,045	2,766,624	2,850,261	3,017,925	3,148,320	3,268,272	3,399,610	4.0%
Mazao	1,689,468	1,765,120	1,847,572	1,945,045	2,055,624	2,122,261	2,262,725	2,361,920	2,457,372	2,567,010	4.5%
Mifugo	411,009	425,245	441,860	459,448	472,500	483,001	503,000	525,109	537,498	550,390	2.4%
Uwindaji na Misitu	207,4	212,4	222,7	230,8	238,3	245,5	252,26	261,34	273,36	281,29	2.9%
Uvuvi	138,1	142,4	146,6	153,6	164,0	173,8	185,54	196,67	206,51		4.5%
Viwannda na Ujenzi	1,377,739	1,470,500	1,536,952	1,638,459	1,792,024	1,988,081	2,204,619	2,433,261	2,639,902	2,889,519	9.5%
Uchimbaji Madini na Bidhaa za Viwandani	653,5	693,0	726,3	762,4	819,2	893,0	977,00	1,071,0	1,162,0	1,263,4	8.7%
Umeme na Gesi	168,3	175,0	185,8	196,8	209,0	223,9	240,70	263,21	258,34		10.9%
Maji	39,78	40,96	42,36	43,84	45,08	47,12	49,557	51,700	54,905		6.5%
Ujenzi	403,481	438,631	441,984	475,380	531,740	605,000	683,354	752,343	823,650	903,544	9.7%
Huduma	3,529,338	3,692,255	3,890,050	4,139,962	4,460,699	4,806,587	5,182,094	5,596,784	6,035,932	6,527,561	8.1%
Uuzaji wa Jumla, Reja	1,005,041	1,065,186	1,111,165	1,182,707	1,281,544	1,405,600	1,486,921	1,585,906	1,736,621	1,906,801	9.8%
Mahoteli	217,0	230,0	239,5	250,9	267,1	275,8	285,73	301,87	314,92	328,85	4.4%
Uchukuzi	428,6	445,1	464,4	487,0	516,0	541,9	588,57	627,95	661,00		6.5%
Mawasiliano	92,15	98,24	103,7	112,7	124,5	144,0	169,15	200,90	239,53		20.1%
Fedha	121,2	126,1	131,0	140,0	154,1	170,6	184,77	204,69	228,00		10.2%
Upangishaji Majengo	823,608	856,687	898,961	936,440	1,003,060	1,068,720	1,141,014	1,226,700	1,316,000	1,408,100	7.0%
Utawala	510,0	524,0	580,0	640,6	699,5	766,7	871,16	970,78	1,033,4		6.7%
Elimu	157,3	162,9	169,4	188,7	202,0	207,6	215,91	224,54	235,77		5.5%
Afya	103,8	107,1	112,6	118,9	129,2	140,4	151,37	163,57	177,52		8.8%
Huduma nyinginezo	70,080	76,741	79,108	81,548	83,286	84,935	87,461	89,765	93,061	95,008	3.2%

Jumla ya Ongezeko la Thamani kote wa Toa ushuru wa	7,353, 157	7,708, 087	8,085, 847	8,568, 274	9,183, 251	9,819, 516	10,590, 244	11,375, 105	12,150, 582	13,032, 462	7.3%
Jumla ya Ongezeko la Thamani kwa bei za Ongeza Kodi katika	7,278, 720	7,631, 100	8,007, 708	8,488, 274	9,096, 251	9,722, 262	10,483, 212	11,255, 608	12,013, 205	12,874, 170	7.2%
Jumla ya Pato la	7,803,	8,181,	8,585,	9,100,	9,752,	10,42	11,239,	12,068,	12,881,	13,801,	7.1%

Jedwali Na. 2: UKUAJI WA PATO LA TAIFA KWA GHARAMA ZAKE

Asilimia

SHUGHULI ZA KIUCHUMI	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kilimo, Uwindaji na Misitu	0.8	4.1	4.5	4.9	4.9	3.1	5.9	4.3	3.8	4.0
Mazao	1.8	4.5	4.7	5.3	5.6	3.2	6.6	4.4	4.0	4.5
Mifugo	1.9	3.5	3.9	4.0	2.8	2.2	4.1	4.4	2.4	2.4
Uwindaji na Misitu	1.2	2.4	4.8	3.6	3.3	3.0	2.7	3.6	4.6	2.9
Uvuvi	3.5	3.2	2.9	4.8	6.8	6.0	6.7	6.0	5.0	4.5
Viwanda na Ujenzi	6.7	6.7	4.5	6.6	9.4	10.9	10.9	10.4	8.5	9.5
Uchimbaji Madini na Mawe	7.7	9.1	14.3	13.9	16.9	17.1	16.0	16.1	15.6	10.7
Bidhaa za Viwandani	5.5	6.0	4.8	5.0	7.5	9.0	9.4	9.6	8.5	8.7
Umeme na Gesi	6.2	4.0	6.2	5.9	6.2	7.2	7.5	9.4	-	10.9
Maji	-	3.0	3.4	3.5	2.8	4.5	5.2	4.3	6.2	6.5
Ujenzi	9.9	8.7	0.8	7.6	11.9	13.8	13.0	10.1	9.5	9.7
Huduma	4.8	4.6	5.4	6.4	7.7	7.8	7.8	8.0	7.8	8.1
Uuzaji wa Jumla, Reja reja na Matengenezo	6.3	6.0	4.3	6.4	8.3	9.7	5.8	6.7	9.5	9.8
Mahoteli	7.3	6.0	4.1	4.8	6.4	3.2	3.6	5.6	4.3	4.4
Uchukuzi	4.3	3.8	4.3	4.9	5.9	5.0	8.6	6.7	5.3	6.5
Mawasiliano	5.3	6.6	5.6	8.7	10.4	15.6	17.4	18.8	19.2	20.1
Fedha	4.5	4.0	3.9	6.9	10.1	10.7	8.3	10.8	11.4	10.2
Upangishaji Majengo na Huduma za Biashara	3.6	4.0	4.9	4.2	7.1	6.5	6.8	7.5	7.3	7.0
Utawala	3.2	2.7	10.7	10.5	9.2	9.6	13.6	11.4	6.5	6.7
Elimu	6.6	3.6	4.0	11.4	7.0	2.8	4.0	4.0	5.0	5.5
Afya	2.4	3.2	5.1	5.6	8.6	8.7	7.8	8.1	8.5	8.8
Huduma nyinginezo	4.0	9.5	3.1	3.1	2.1	2.0	3.0	2.6	3.7	3.2
Jumla ya Ongezeko la Thamani kabla ya Toa ushuru wa huduma za	4.2	4.8	4.9	6.0	7.2	6.9	7.8	7.4	6.8	7.3
Jumla ya Ongezeko la	8.6	3.4	1.4	2.5	8.7	11.7	10.1	11.8	14.9	15.3
Ongeza Kodi katika	4.1	4.8	4.9	6.0	7.2	6.9	7.8	7.4	6.7	7.2
	4.2	4.8	4.9	6.0	7.2	6.9	7.8	7.4	6.8	6.9

Jumla ya Pato la Taifa	4.1	4.8	4.9	6.0	7.2	6.9	7.8	7.4	6.7	7.1
-------------------------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------

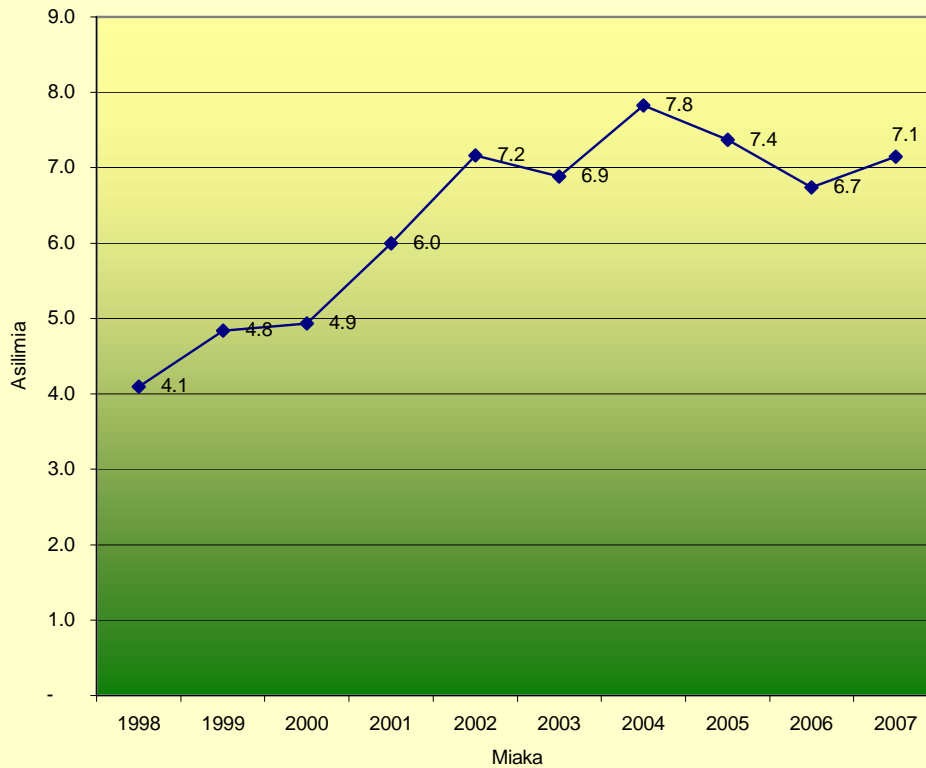
Jedwali Na. 3: MCHANGO WA SHUGHULI ZA KIUCHUMI KWA PATO LA TAIFA, KWA GHARAMA ZAKE (Kwa bei za miaka inayohusika)

Asilimia

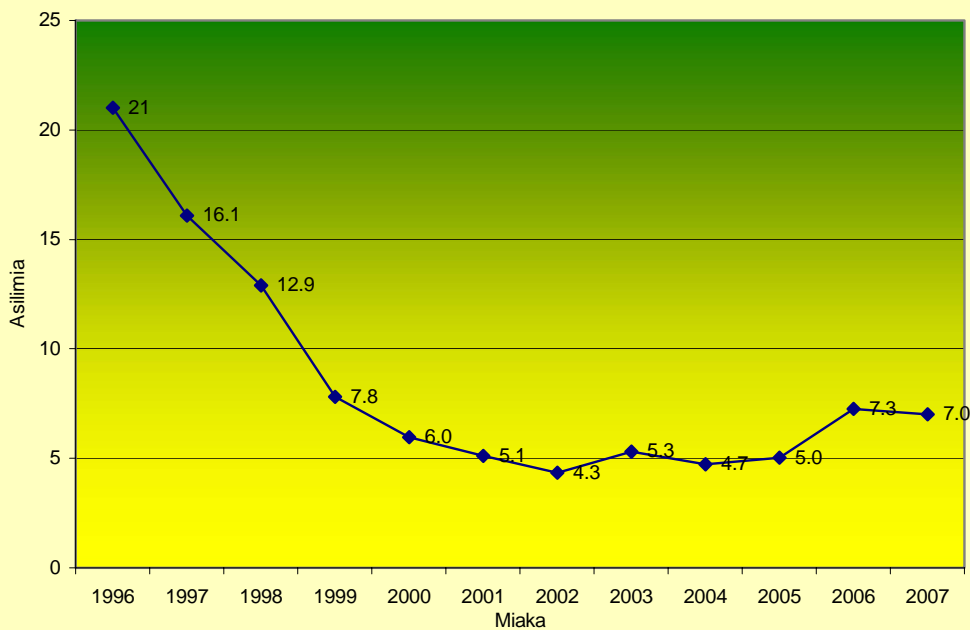
SEKTA	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kilimo,Uwindaji na Misitu	30.3	30.2	29.5	29.0	28.6	28.7	29.5	27.6	26.2	25.8
Mazao	22.9	22.6	21.7	21.4	21.4	21.8	22.4	20.5	19.2	19.0
Mifugo	4.4	4.8	5.1	5.0	4.8	4.7	4.8	5.0	4.8	4.7
Uwindaji na Misitu	2.9	2.8	2.7	2.5	2.4	2.3	2.3	2.2	2.2	2.1
Uvuvi	2.0	1.9	1.8	1.7	1.7	1.6	1.5	1.4	1.3	1.3
Viwanda na Ujenzi	18.5	18.3	17.9	18.0	19.6	21.0	20.8	20.8	20.8	21.2
Uchimbaji Madini na Mawe	1.4	1.4	1.5	1.8	2.1	2.4	2.6	2.9	3.2	3.5
Bidhaa za Viwandani	9.7	9.1	8.8	8.4	8.3	8.3	8.1	7.9	7.8	7.8
Umeme na Gesi	1.8	1.9	2.1	2.2	2.0	1.9	1.8	1.7	1.5	1.6
Maji	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
Ujenzi	5.2	5.6	5.2	5.2	6.8	8.0	7.9	7.8	7.8	7.8
Huduma	44.0	44.9	45.3	45.5	44.2	42.7	42.0	42.5	43.3	43.3
Uuzaji wa jumla, rejareja na matengenezo	13.0	13.1	12.8	13.0	12.4	12.0	11.4	11.0	11.4	11.5
Hoteli na Migahawa	2.8	2.9	2.8	2.8	2.6	2.4	2.3	2.5	2.6	2.7
Uchukuzi	5.4	5.6	5.5	5.4	5.0	4.8	4.6	4.4	4.3	4.2
Mawasiliano	1.1	1.2	1.2	1.2	1.2	1.3	1.5	1.7	2.1	2.3
Fedha	1.7	1.6	1.6	1.5	1.7	1.7	1.6	1.7	1.7	1.6
Upangishaji majengo na huduma za biashara	9.5	10.0	10.7	10.3	9.7	9.4	9.1	9.5	9.6	9.5
Utawala	6.7	6.4	6.6	7.0	7.2	7.2	7.7	8.0	8.0	7.9
Elimu	1.9	2.1	2.1	2.1	2.0	1.8	1.7	1.6	1.5	1.4
Afya	1.0	1.1	1.2	1.3	1.5	1.4	1.4	1.5	1.5	1.6
Huduma nyingine za kijamii na binafsi	0.9	1.0	0.9	0.9	0.8	0.7	0.7	0.7	0.7	0.6
Jumla ya Ongezeko la thamani kabla ya marekebisho	94.8	95.3	94.6	94.2	94.1	94.0	93.7	92.3	91.7	91.6

Toa ushuru wa huduma za Mabenki	-1.5	-1.2	-1.0	-0.9	-0.9	-0.9	-0.9	- 0.9	-0.9	-1.0
Jumla ya ongezeko la thamani kwa bei za mwaka husika	93.3	94.1	93.5	93.3	93.3	93.1	92.8	91.4	90.7	90.7
Ongeza kodi katika bidhaa	6.7	5.9	6.5	6.7	6.7	6.9	7.2	8.6	9.3	9.3
Jumla ya Pato la Taifa (GDP mp)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kielelezo Na. 1: UKUAJI WA PATO LA TAIFA (Kwa Be iza Mwaka 2001)

Kielelezo Na. 2: MWENENDO WA KASI YA UPANDAJI BEI

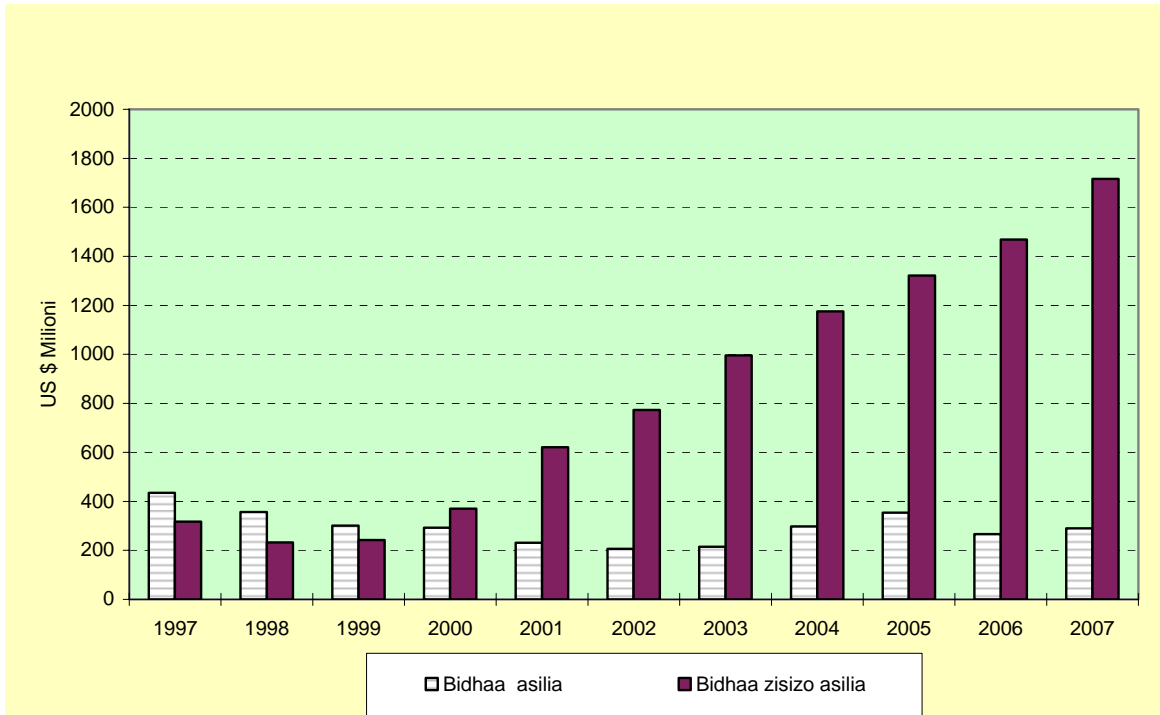

Jedwali Na.4: THAMANI, KIASI NA BEI YA BIDHAA ZILIZOUZWA NJE (2003 - 2007) -

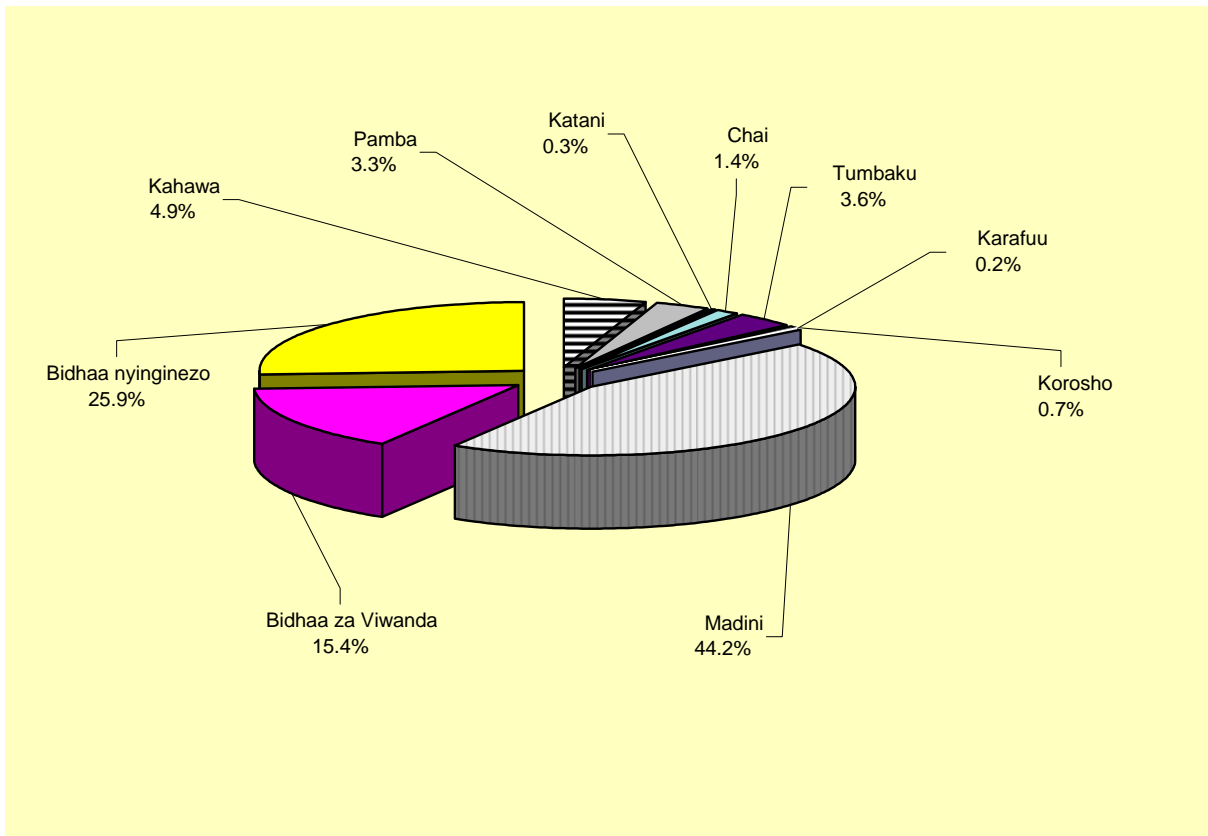
	2003 ^r	2004 ^r	2005 ^r	2006 ^p	2007 ^p	2006/2007 (Badiliko)
Bidhaa Asilia						
Kahawa						
Thamani (US\$ milioni)	50.0	49.8	74.3	61.4	98.1	59.8
Kiasi ('000 ttani)	46.2	38.6	46.1	31.5	45.0	43.2
Bei (US\$ kwa tani)	1,081.7	1,289.6	1,613.6	1,953.1	2,177.6	11.5
Pamba						
Thamani (US\$ milioni)	46.5	74.6	111.5	55.8	66.4	18.9
Kiasi ('000 ttani)	46.9	77.6	112.9	55.0	59.1	7.4
Bei (US\$ kwa tani)	992.0	961.1	987.9	1,014.2	1,123.8	10.8
Katani						
Thamani (US\$ milioni)	7.3	7.2	7.3	6.1	6.8	10.4
Kiasi ('000 ttani)	13.9	12.0	9.3	8.0	8.2	3.2
Bei (US\$ kwa tani)	523.5	602.8	781.7	766.7	820.5	7.0
Tea						
Thamani (US\$ milioni)	24.8	30.1	25.7	31.0	28.7	-7.5
Kiasi ('000 ttani)	21.2	24.3	21.8	22.4	21.5	-4.0
Bei (US\$ kwa tani)	1,170.3	1,237.3	1,178.0	1,384.9	1,334.8	-3.6
Tumbaku						
Thamani (US\$ milioni)	39.8	57.6	80.6	65.3	72.9	11.7
Kiasi ('000 ttani)	18.3	27.2	31.1	25.0	31.8	27.3
Bei (US\$ kwa tani)	2,177.0	2,119.4	2,593.1	2,611.4	2,291.5	-12.3
Korosho						
Thamani (US\$ milioni)	41.8	68.1	46.6	39.4	13.2	-66.6
Kiasi ('000 ttani)	65.1	83.6	62.0	66.3	24.2	-63.5
Bei (US\$ kwa tani)	611.6	814.2	751.1	594.4	544.5	-8.4
Karafuu						
Thamani (US\$ milioni)	10.3	10.3	8.6	8.1	4.2	-48.7
Kiasi ('000 ttani)	5.6	4.3	3.0	2.4	1.4	-42.6
Bei (US\$ kwa tani)	1,845.2	2,367.3	2,863.5	3,346.2	2,968.3	-11.3
Jumla (Bidhaa Asilia)	220.5	297.8	354.5	267.1	290.1	8.6
Bidhaa Zisizo Asilia						
Madini	552.2	680.2	711.3	836.9	886.6	5.9
Dhahabu	502.8	629.4	655.5	786.4	762.9	-3.0
Almasi	28.6	26.0	24.4	22.2	29.0	30.8
Madini mengine	20.7	24.8	31.4	28.3	94.6	234.9

Bidhaa za Viwanda	83.8	110.1	156.1	195.8	309.2	57.9
Samaki na Bidhaa zake	136.2	125.7	147.5	138.6	137.7	-0.6
Maua	13.7	14.3	18.3	15.4	19.1	24.0
Bidhaa zilizouzwa tena (re-exports)	86.9	137.0	127.1	128.3	149.7	16.7
Bidhaa nyinginezo	122.9	108.1	161.5	154.0	214.2	39.1
Jumla (Bidhaa zisizo Asilia)	995.7	1,175.4	1,321.8	1,468.8	1,716.5	16.9
Jumla Kuu (Bidhaa Zote)	1,216.2	1,473.1	1,676.3	1,736.0	2,006.6	15.6

Kielelezo Na. 3: THAMANI YA BIDHAA ASILIA NA ZISIZO ASILIA ZILIZOUZWA NJE

Kielelezo Na. 4: MCHANGO WA BIDHAA ZOTE ZILIZOUZWA NJE MWAKA 2007

Jedwali Na. 5: THAMANI YA MANUNUZI YA BIDHAA NJE

USDollars Milioni

Aina ya Bidhaa	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2006-2007 (Badiliko %)
Bidhaa za Kukuza	739.8	721.3	814.8	945.0	1,184.8	1,435.1	1,738.7	21.2
Vifaa vya	189.8	218.3	233.5	251.6	318.2	374.8	479.9	28.1
Majengo	144.0	134.7	166.3	203.8	282.7	338.0	416.6	23.3
Mitambo	406.0	368.3	415.1	489.5	583.9	722.4	842.2	16.6
Bidhaa za Mafuta	440.8	423.0	679.5	940.7	1,281.1	1,576.1	1,993.3	26.4
Mbolea	15.5	20.1	28.5	59.4	71.0	53.9	59.1	9.6
Mali ghafi za viwanda	204.6	208.0	247.7	249.4	279.5	376.5	428.7	13.9
Bidhaa za Matumizi	534.2	516.6	630.3	842.7	827.6	852.0	1,095.2	28.5
Chakula	169.4	147.3	182.5	273.4	185.0	249.2	301.3	20.9
Bidhaa	364.8	369.3	447.9	569.3	642.6	602.8	793.9	31.7
Jumla Kuu	1,560.8	1,511.8	1,933.7	2,482.2	2,997.0	3,864.2	4,826.2	24.9
Jumla Kuu (C.I.F.)	1,714.8	1,660.8	2,124.7	2,728.2	3,294.0	4,246.2	5,304.2	24.9

Jedwali Na. 6: MIZANIA YA MALIPO NA NCHI ZA NJE

US Dollars milioni

	199	199	200	200	200	200	2004	200	200	200
	Halis	Hali	Hali	Hali	Hali	Hali	Halis	Halis	Halis	Mata
										raio
Urari wa Biashara	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	793.	872.	704	709	531	717	1009	132	212	282
Zilizouzwa nje	588.	543.	663	851	979	121	1473	1675	1736	2006
Zilizonunuliwa	1382	141	136	156	151	193	2482	2997	3864	4826
Urari wa Huduma	-	-	-	266	287	222	158.	61.8	278.	240.
Mapato	538.	622.	643	915	920	947	1133	1269	1528	1714
Malipo	988.	847.	696	649	632	725	974.	1207	1249	1473
Urari wa Mapato	-	-	-	-	-	-	-	-	-93.1	-79.0
ya Vitega Uchumi	105	99.3	103	152	88	149	119	104		
Yaliyoingia	44.4	49.0	50.	55.	67.	87.	81.8	80.9	53.7	80.8
Yaliyotoka	149.	148.	154	207	156	236	200.	185.	146.	159.
Urari wa	427.	336.	390	395	431	556	586.	496.	589.	617.
Uhemicho Mali wa	2	6	8	2	2	0	7	4	2	4
Iliyoingia	454.	445.	463	474	494	619	651.	563.	655.	689.
Serikalini	421.	411.	427	418	427	553	582.	478.	560.	595.
Sekta nyingine	33.2	34.2	35.	56.	66.	66.	69.7	85.4	94.9	94.2
Iliyotoka	26.9	109.	72.	79.	63.	63.	65.0	67.5	65.9	72.0
Urari wa Biashara	-	-	-	-	98.	-	-	-	-	-
ya Bidhaa	921	860	469	109	2	87	282	867	125	204
Urari wa	252.	270.	330	100	785	692	460.	393.	5217	957.
Iliyoingia	252.	270.	330	100	785	692	460	393.	5217	957.
Iliyotoka	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Urari katika	510.	613.	572	-	255	61.	275.	807.	-	1365
Uwekezaji katika	172.	516.	463	467	387	308	330.	494.	597.	640.
Uwekezaji katika	0.0	0.0	0.0	8.2	2.2	2.7	2.4	2.5	2.6	2.8
Uwekezaji aina	338.	96.6	109	-	-	-	-57.4	311.	-	721.
Makosa na	-	-	-	-	-	-	-	-	428.	148.
Urari wa Malipo	-	-	-6.2	-	332	389	206.	-	453.	430.
vyote	471	108		167	6	1	1	222	3	0

Akiba ya Fedha za Kigeni

Thamani ya Shilingi (Wastani) – 800. 876 967 1,0 1,0 1,1 1,25 1,244.1

2011/12 1 1 1 20 00 00 20

